

Ruimte en Milieu
*Ministerie van Volkshuisvesting,
Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer*

Criteria voor duurzaam inkopen van Groenvoorzieningen

Versie: 1.4

Datum: 21 januari 2010

Status: vastgesteld

Colofon

Deze criteria voor duurzaam inkopen zijn ontwikkeld door Agentschap NL in opdracht van het Ministerie van VROM. Het programma DBO is een gezamenlijk initiatief van de Rijksoverheid, VNG, IPO en de UvW.

Meer informatie tel. 088 602 93 00, duurzaaminkopen@agentschapnl.nl en www.agentschapnl.nl/duurzaaminkopen.

Inhoudsopgave

1	Inleiding.....	2
1.1	Afbakening van de productgroep	2
1.2	Status	4
2	Markt en duurzaamheid.....	5
2.1	Beleid en wetgeving	5
2.2	Marktontwikkelingen	5
2.3	Duurzaamheidsaspecten	6
2.3.1	Inleiding	6
2.3.2	Opstellen van plannen	7
2.3.3	Verwerven en plantmateriaal	7
2.3.4	Toepassen meststoffen	9
2.3.5	Bestrijden van ongewenste kruiden, ziekten en plagen	10
2.3.6	Verzamelen en verwerken van groenrestproducten	11
2.3.7	Mobiele werktuigen gereedschappen en transport	11
2.3.8	Interne milieuzorg.....	12
2.3.9	Vakmanschap.....	12
2.3.10	Cradle-to-Cradle.....	13
2.3.11	Sociale aspecten.....	13
3	Duurzaamheid in het inkoopproces	14
3.1	Vorbereidingsfase (aandachtspunten)	14
3.2	Specificatiefase (criteria)	14
3.2.1	Kwalificatie van leveranciers.....	15
3.2.2	Programma van eisen	15
3.2.3	Gunningscriteria	19
3.2.4	Contract.....	20
3.3	Gebruiksfase (aandachtspunten)	21
4	Meer informatie	22
4.1	Bronnen en relevante informatie.....	22
4.2	Gerelateerde productgroepen	23
4.3	Informatiepunt Agentschap NL	24
	Bijlage 1A Gewasbeschermingmiddelen bij boomkwekerijgewassen.....	25
	Bijlage 1B Biologische gewasbeschermingsproducten	30
	Bijlage 2 Overzicht inheemse bomen en struiken.....	32
	Bijlage 3 Wijzigingen ten opzichte van vorige versie	33

1 Inleiding

De overheid wil concrete stappen zetten naar een duurzame samenleving en geeft zelf het goede voorbeeld. Door als overheid duurzaam in te kopen, krijgt de markt voor duurzame producten een stevige impuls. De overheden hebben voor zichzelf doelen gesteld ten aanzien van duurzaam inkopen. Om de doelstellingen te bereiken zijn duurzaamheidscriteria ontwikkeld voor een groot deel van de producten, diensten en werken die overheden inkopen.

In dit document vindt u de criteria voor de productgroep Groenvoorzieningen. Ook vindt u in dit document aandachtspunten voor de fase vóór en ná de inkopen, achtergrondinformatie, afwegingen bij de criteria, uitwerking van de criteria in bestekteksten en uitwerking van de beoordeling van criteria.

1.1 Afbakening van de productgroep

De productgroep Groenvoorzieningen omvat het ontwerpen, aanleggen en onderhouden van groenvoorzieningen van de onderstaande typen groenvoorzieningen (zoals deze voorkomen in zowel de stedelijke als de landschappelijke buitenruimte).

Typen Groenvoorzieningen die binnen deze productgroep vallen.

Groenvoorziening	Omschrijving
Bos	Aaneengesloten begroeiing van bomen (groter dan 50 x 50 m)
Bomen	Bomen die solitair, in rijen of kleine groepen staan, niet in bosverband of in bosplantsoen
Bosplantsoen	Aaneengesloten begroeiing van struiken (voor een belangrijk deel inheems ¹) met hierin eventueel verspreid staande bomen
Hagen en heesters	Begroeiing van struiken, solitair, in kleine groepen of in rijen/linten, doorgaans intensief onderhouden door snoeien of afzetten
Plantenperken	Begroeiingen van vaste en éénjarige kruidachtige (sier)planten en bolgewassen
Gazons	Kort gras, dat frequent wordt gemaaid
Ruw gras en ruigten	Gras en ruigte dat ten hoogste twee maal per jaar wordt gemaaid
Sport- en speel(gras)velden	Grasvelden met het primaire doel sport- en speelmogelijkheden te bieden
Oevers en water	Open water en het grensvlak daarvan met droge terreindelen
Natuurterreinen	Begroeiing met een belangrijke natuurwaarde die primair met dit doel wordt aangelegd en/of beheerd. Bijv. hoogveen, heide, natuurbossen, etc. Ook andere groenelementen kunnen een onderdeel vormen van natuurterreinen.

Groenvoorzieningen staan niet op zichzelf, maar vormen een integraal onderdeel van de openbare ruimte en de stedelijke architectuur. Dit betekent dat onder meer verhardingen, meubilair, kunstwerken en bebouwing veelal onlosmakelijk verbonden zijn met de groenvoorzieningen in een gebied. Ook geldt dat voor het aanleggen en in stand houden van groenvoorzieningen diverse machines, gereedschappen en (hulp)materialen (brandstof, hout,

¹ Soort waarvan het voorkomen in Nederland niet door de mens is bepaald

zink) worden gebruikt. De aspecten ten aanzien van het duurzaam inkopen van al deze onderdelen komen in andere productgroepen aan de orde. Hetzelfde geldt voor sterk aan groenelementen gerelateerde onderwerpen, zoals zwerfvuil, hondenpoep, oeverbescherming (civiel- en natuurtechnisch) en dijklichamen. Dijken/waterkeringen vallen buiten deze productgroep. Hetzelfde geldt voor sportvelden met kunstgras. Bij de herziening zal bekeken worden hoe met deze categorie moet worden omgegaan.

Bij het opstellen van criteria kwam duidelijk naar voren dat de onderhoudsfase van groenvoorzieningen niet los gezien kan worden van het hieraan voorafgaande proces van ontwerp en aanleg. Alle fases komen daarom in dit document aan bod.

Ontwerp

Dit zijn de activiteiten die betrekking hebben op de ideevorming over en het ontwerpen van groenvoorzieningen. Vaak staat een dergelijk ontwerp niet op zichzelf, maar maakt het deel uit van een integraal ruimtelijk plan voor bijvoorbeeld een woonwijk, bedrijventerrein of infrastructureel werk. Inkoop beperkt zich binnen deze fase tot ontwerpende dienstverlening, maar hier geldt dat gemaakte keuzes in hoge mate bepalend zijn voor de invulling van duurzaamheidsaspecten binnen de onderdelen aanleg en onderhoud.

Aanleg

Het ontwerp wordt vertaald naar een uitvoeringsplan en een bestek. Op basis hiervan wordt de groenvoorziening aangelegd. Ook hier geldt dat de aanleg van de groenvoorziening niet op zichzelf staat, maar vaak een onderdeel is van een omvangrijker werk. Inkoop binnen dit productgroeponderdeel kan dus betrekking hebben op planvormende dienstverlening, maar het zwaartepunt ligt op het inkopen van materialen en uitvoerende dienstverlening.

Onderhoud

Activiteiten in deze fase betreffen het maken van (meerjarige) onderhoudsplannen van de aangelegde groenvoorziening en het uitvoeren van de feitelijke onderhoudswerkzaamheden. Net als de aanleg geldt hier dat inkoop in enige mate betrekking kan hebben op planvormende dienstverlening, maar vooral gericht is op het inkopen van materialen en uitvoerende dienstverlening.

Bovenstaande indeling in de productgroeponderdelen zal leidend zijn voor de hieronder beschreven aandachtspunten en criteria in dit criteriadocument.

CPV-codes

Om het de aanbestedende dienst gemakkelijker te maken wordt een selectie van CPV-codes gegeven die van toepassing kunnen zijn op deze productgroep. Deze selectie is niet uitputtend of compleet. Het blijft de verantwoordelijkheid van de aanbestedende dienst om zelf de juiste set van CPV-codes te verzamelen, aansluitend bij de betreffende aanbesteding.

De volgende CPV-codes zijn op deze productgroep van toepassing:

Productgroep Groenvoorzieningen	CPV code	CPV beschrijving
Ontwerp en advies nieuwe werken en herinrichting	45112700-2	Werkzaamheden voor landschapsarchitectuur
	71420000-8	Landschapsarchitectuurdiensten
Realisatie nieuwe werken en herinrichting	77300000-3	Tuinbouwdiensten
Ontwerp en advies beheer en onderhoud		
Realisatie beheer en onderhoud	77310000-6	Beplanten en onderhouden van groengebieden
	77320000-9	Onderhouden van sportvelden

1.2 Status

De criteria voor Groenvoorzieningen zijn vastgesteld.

Dit document is voor het laatst gewijzigd op 21 januari 2010. Zie voor een toelichting op de wijzigingen bijlage 3.

Op de website van Duurzaam Inkopen staat de planning voor onderhoud en herziening van de criteriadocumenten.

2 Markt en duurzaamheid

De criteria voor de productgroep Groenvoorzieningen zijn zorgvuldig, met raadpleging van verschillende belanghebbenden, samengesteld. Meer informatie over het algemene proces van de totstandkoming van criteria is te vinden op de website van Duurzaam Inkopen (www.agentschapnl.nl/duurzaaminkopen/criteria). In dit hoofdstuk vindt u de inhoudelijke afwegingen die geleid hebben tot de criteria voor Groenvoorzieningen.

2.1 Beleid en wetgeving

Het rijksbeleid voor duurzame groenvoorzieningen valt voornamelijk onder de verantwoordelijkheid van LNV en VROM. De uitvoering van ontwerp, aanleg en onderhoud van groenvoorzieningen is voornamelijk de verantwoordelijkheid van gemeenten en provincies. Groenvoorzieningen als onderdeel van verhardingen (bijvoorbeeld een weg of een bebouwd terrein) vallen onder de verantwoordelijkheid van de eigenaar van dat gebied. In het geval dat de eigenaar van de groenvoorzieningen binnen de beleidsafspraken van Duurzaam Inkopen valt, zijn de criteria in dit document van toepassing.

Een belangrijk milieuthema rond groenvoorzieningen is het gebruik van meststoffen en gewasbeschermingsmiddelen. Het gebruik hiervan vervuult de bodem en het watersysteem (oppervlakte- en grondwater) en draagt bij aan eutrofiëring. Het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen wordt geregeld in de "Wet gewasbeschermingsmiddelen en biociden" (2007). De eisen aan de kwaliteit van het oppervlaktewater zijn geregeld in de Wet Verontreiniging Oppervlaktewater (WVO). Gebruik van meststoffen wordt geregeld in de Meststoffenwet. Het bredere kader voor het gehele watersysteem wordt gevormd door de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW).

Een ander belangrijke thema is biodiversiteit. Voor biodiversiteit geldt de Vogel- en Habitatrichtlijn en bescherming van planten- en diersoorten die krachtens de Flora- en faunawet zijn beschermd. Daarnaast hebben groenvoorzieningen ook in bredere zin een sociaal-maatschappelijke, recreatieve, economische en ecologische betekenis. Hiernaar wordt gekeken in algemene visies en beleidsplannen van de overheden en in de stedenbouwkundige planfasen. In dit document gaan we hier slechts zijdelings op in.

2.2 Markontwikkelingen

De overheid is een belangrijke speler op het gebied van de inkoop van groenvoorzieningen. De totale productiewaarde van de sector is 600 miljoen euro per jaar (bron: Productschap Tuinbouw en Plant Publicity Holland). Het overheidsaandeel daarin is 7,5 procent (45 miljoen euro). Ongeveer 80 tot 90 procent van wat de overheid inkoopt, komt uit de categorie gecertificeerde laan- en parkbomen en bos- en haagplantsoen (boomkwekerijproducten).

De sector werkt aan milieuwinst in het kader van het "Convenant Duurzame Gewasbescherming" uit 2003. Hierin hebben betrokken partijen en overheid afgesproken de milieubelasting door gewasbeschermingsmiddelen op het oppervlaktewater in 2010 te reduceren met 95 procent (ten opzichte van 1998). In 2006 was al een reductie gerealiseerd van 78 procent (NMP, RIVM december 2006). De sector is dus al bezig met duurzame teelt, waardoor een verbreding van het aanbod binnen enkele jaren mogelijk moet zijn. De criteria in het kader van Duurzaam Inkopen zullen een positieve bijdrage leveren aan het behalen van de doelen van dit convenant.

Een relevante ontwikkeling op het gebied van duurzaamheid is een toename van het aanbod van gecertificeerd duurzaam geteeld plantmateriaal. Vooral het aanbod van EKO en Milieukeur gecertificeerde laan- en parkbomen en bos- en haagplantsoen neemt snel toe: van 200 hectare in 2007 tot bijna 1000 hectare eind 2008. Dit is ongeveer 10 procent van het areaal. Naar verwachting loopt dit aantal in 2009 nog op tot 15-20 procent van het genoemde areaal.

Ook MPS ABC is een duurzaamheidscertificaat dat gangbaar is in de boomkwekerijsector. Eind 2008 deden ongeveer 500 boomteeltbedrijven mee, goed voor 3000 hectare. Geconstateerd mag worden dat de sector dus sterk in beweging is. Uitgaande van deze ontwikkeling is het nu haalbaar om aan 75 procent van het door de overheid ingekochte plantmateriaal (op basis van budget) duurzaamheidseisen te stellen. De implementatie van de criteria zal geleidelijk plaatsvinden zodat de bedrijven voldoende tijd krijgen om aan de duurzame eisen te voldoen.

Voor de categorieën rozen, sierconiferen, sierheesters/klimplanten en vaste planten is minder duurzaam aanbod beschikbaar, maar dit aandeel groeit snel.

Ambitieniveau

De criteria voor Groenvoorzieningen richten zich op het bevorderen van de afname van boomkwekerijproducten bij de huidige koplopers onder producenten. De criteria hebben betrekking op de belangrijkste milieuaspecten "gewasbeschermingsmiddelen en bemesting", en zijn zo opgesteld dat boomkwekers de huidige wettelijk verplichte registratiemethoden als basis kunnen gebruiken om aan te tonen dat zij aan de criteria voldoen. Ook MPS registraties zijn hiervoor geschikt. Voor de inhoud van de criteria is aangesloten bij de geaccrediteerde lijsten die nu voor Milieukeur en EKO-keur worden gebruikt. Deze lijsten worden jaarlijks geactualiseerd en door een college van deskundigen vastgesteld. De Milieukeureisen zijn zodanig opgesteld dat 25-30 procent van de telers er op dat moment aan moeten kunnen voldoen. Dit sluit goed aan bij de doelen van Duurzaam Inkopen dat zich op de koplopers in de markt richt, de 'beste 25 procent'. Het ambitieniveau van MPS ligt wat lager.

De in dit document geformuleerde criteria voor bemesting bij de teelt van boomkwekerijproducten, lopen één jaar voor op de mestwetgeving. De criteria voor bemesting voor Groenvoorzieningen worden elk jaar aangescherpt tot het niveau van de voorziene mestwetgeving voor het jaar daarop.

2.3 Duurzaamheidsaspecten

2.3.1 Inleiding

Groenvoorzieningen spelen een belangrijke rol op het gebied van duurzame ontwikkeling in zijn geheel. In het bredere perspectief van duurzame ontwikkeling gaat het bij groenvoorzieningen ook om de sociaal-maatschappelijke, recreatieve, economische, milieutechnische, waterhuishoudkundige en ecologische betekenis (biodiversiteit) van groen. Enkele concrete voorbeelden hiervan zijn het vormen van ontmoetingsplekken, de ontspannende en rustgevende werking, economische waarde(stijging) van onroerend goed, filtering van (fijn)stof, geluidsdemping, verbetering van het stadsklimaat in een verder stenige omgeving, binding van CO₂, zuurstofproductie, cultuurhistorische waarde, vasthouden van overtollig water en het vormen van een leefgebied voor inheemse dieren en planten (zie onder meer Van den Berg 2007; Van den Berg & van Winsum-Westra 2006, Cramer 2007; Koning & Tjallingii 1991, Woestenburger etc.) Al 2003; Kuypers & de Vries 2007; Oosterbaan et al. 2006; Vreke et al. 2005; 2006).

Bij het ontwikkelen van de criteria voor duurzaam inkopen hebben we gekeken naar die onderdelen waarbij bij de inkoop/aanbesteding substantiële winst is te behalen op het gebied van duurzaamheid. Het gaat hier om de belangrijkste inkoopactiviteiten voor groenvoorzieningen de fase van het proces waarin deze aan de orde komen. U vindt deze in het schema hieronder.

<i>Activiteit</i>	<i>Ontwerp</i>	<i>Aanleg</i>	<i>Onderhoud</i>
- opstellen van plannen	X	X	X
- verwerven van plantmateriaal		X	X
- toepassen van bemesting		X	X
- bestrijden van ongewenste kruiden, ziekten en plagen			X
- verzamelen en verwerken van groenrestproducten		X	X
- interne milieuzorg	X	X	X
- vakmanschap uitvoerders		X	X

Gezien de overlap tussen de verschillende productgroeponderdelen en de verschillende vormen van aanbesteding wordt bij de indeling van de relevante duurzaamheidsaspecten en de criteria soms wel en soms geen onderscheid gemaakt tussen ontwerp, aanleg en onderhoud. Bij de uitwerking van de aanbesteding zal de inkoper altijd per project moeten bekijken hoe de criteria binnen het project en in de gekozen aanbestedingsvorm op maat worden geformuleerd. Zo kunnen ontwerp, aanleg en soms ook onderhoud in aparte trajecten worden aanbesteed of tegelijk, waarbij de uitvoerder medeverantwoordelijk kan worden gemaakt voor de duurzame uitvoering van het onderhoud. Ook is er een tendens om vaker met meerjarige contracten voor onderhoud te werken. Hierin zouden andere of ambitieuzere eisen kunnen worden gesteld. De hier geformuleerde eisen kunnen dan wel als goede basis dienen.

In navolgende subparagrafen vindt per benoemde activiteit een nadere verkenning plaats van de duurzaamheidsaspecten en worden – voor zover aan de orde – de innovatiemogelijkheden, relevante wetgeving en verkrijgbaarheid in de markt benoemd.

2.3.2 Opstellen van plannen

Het opstellen van plannen vindt zowel in de ontwerp-, aanleg- als in de onderhoudsfase plaats. Hierbij kunt u denken aan een groenstructuurplan, inrichtingsplan, uitvoeringsplan of bestek, beheerplan, natuurontwikkelingsplan of onderhoudsplan. Wanneer u op een goede en evenwichtige manier invulling geeft aan duurzaamheidsaspecten bij het opstellen van dergelijke plannen, kan dit een grote duurzaamheidsimpact hebben. Deze invulling zal sterk project- en situatieafhankelijk zijn, en is dan ook niet voor te schrijven in de vorm van 'harde' eisen en wensen binnen het kader van Duurzaam Inkopen.

2.3.3 Verwerven en plantmateriaal

Milieuvriendelijke teelt

Teelt van plantmateriaal (inclusief zaaigoed) kan het milieu belasten met name door het gebruik en de toepassingsmethodiek van meststoffen en gewasbeschermingsmiddelen. Bij de inkoop van plantmateriaal kan de milieubelasting worden verminderd door eisen te stellen aan het gebruik van meststoffen en gewasbeschermingsmiddelen in de opkweekfase en aan de wijze waarop de teler of boomkweker het plantmateriaal heeft geproduceerd. Het ligt voor de hand te kijken hoe bestaande certificeringssystemen zoals EKO- en Milieukeur en MPS hiermee omgaan.

De eisen van de keurmerken EKO- en Milieukeur garanderen een duurzame productie van het plantmateriaal, doordat er onder meer stringente bovenwettelijke eisen zijn voor het gebruik en de toepassingsmethodiek van meststoffen en gewasbeschermingsmiddelen. Het gaat bij beide keurmerken om productcertificaten. EKO richt zich op de biologische teelt. De eisen van

EKO zijn gebaseerd op natuurlijke middelen of gewasbeschermingsmiddelen van natuurlijke oorsprong. Milieukeur richt zich op de voorlopers binnen de gangbare teelt. Binnen Milieukeur wordt uit de wettelijk toegelaten middelen een keuze gemaakt voor de minst milieubelastende middelen. EKO en Milieukeur hanteren beide overzichten van toegestane gewasbeschermingsmiddelen. De criteria voor beide keurmerken zijn transparant en voor iedereen beschikbaar, waardoor ze een geschikte basis zijn voor de criteria.

Op grond van de Europese Aanbestedingswetgeving is het niet mogelijk om keurmerken verplicht te stellen in het kader van Duurzaam Inkopen. In dit criteriadocument is daarom uit het certificeringschema Milieukeur een aantal essentiële onderdelen gehaald, namelijk een lijst van toegestane gewasbeschermingsmiddelen en bemesting, waaraan ook bedrijven zonder Milieukeur kunnen voldoen. Om bedrijven zonder Milieukeur certificering gelijke kansen te geven aan te tonen dat aan de criteria voldaan is, wordt bovendien gebruik gemaakt van de lijsten van Milieukeur van het voorafgaande jaar. Dus in het kader van DI zal in 2010 worden gewerkt met de milieukeurlijst van 2009 (zie bijlage 1A) en in 2011 met de lijsten van 2010. Dit stelt telers tevens in staat te anticiperen op de ontwikkelingen.

In het keurmerk zijn ook eisen met betrekking tot registratie, planmatig werken, en natuur- en landschapsbeheer opgenomen. Bij de deelnemende bedrijven vindt één- tot tweemaal per jaar een praktijkcontrole plaats. Daarnaast worden ook administratieve controles uitgevoerd. Deze zaken zijn heel waardevol, maar niet opgenomen in deze criteria voor Duurzaam Inkopen.

Een veel voorkomend certificaat is MPS-ABC en MPS-QualiTree. De eisen uit MPS-QualiTree zijn niet gekoppeld aan het specifieke product (plantmateriaal) maar aan het bedrijf. MPS-QualiTree is een kwaliteitsmanagementsysteem en niet specifiek gericht op milieumaatregelen.

Het MPS-ABC certificaat is wel een productcertificaat dat zich in de kern ook richt op bemesting en gewasbeschermingsmiddelen. De MPS - criteria voor het hoogste niveau zijn gericht op circa 50 tot 70 procent van de deelnemers. In praktijk zit 75 procent in categorie A. Daarmee ligt het ambitieniveau lager dan bij Milieukeur omdat Milieukeur zich richt op de koplopers (dit is nu ongeveer een 25 tot 30 procent van de markt). MPS kan de bovenwettelijkheid van de eisen gesteld aan het gebruik van meststoffen en gewasbeschermingsmiddelen op dit moment niet garanderen.

MPS-ABC heeft deelnemers ingedeeld aan de hand van het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen, energie en meststoffen (N en P) en het recyclen van afval. Afhankelijk van het verbruik krijgt het bedrijf een score. De juridische toetsbaarheid van deze score is echter nog niet voldoende om MPS certificering toe te laten als bewijsmiddel voor Duurzaam Inkopen. Dit komt doordat de rekenmethodiek die wordt gebruikt om de score te bepalen aan de hand van onderliggende duurzaamheidsaspecten nog te complex is. Momenteel is MPS wel bezig om de mogelijkheden daartoe te onderzoeken.

Kwaliteit plantmateriaal

Met een goede kwaliteit plantmateriaal wordt uitval voorkomen. Uitval van plantgoed kan op diverse manieren leiden tot extra milieubelasting (onkruidgroei, groenrestproducten, extra teelt, transport en aanplant). Het is dan ook van belang dit zoveel mogelijk te beperken. Hierin spelen uiteraard een goede plantkeuze, een geschikte groeiplaats en een juiste methode van aanleg en onderhoud een hoofdrol. Ondersteunende factor hierbij is plantmateriaal aan te schaffen dat de zekerheid van een goede kwaliteit biedt. De kwaliteitseisen voor teeltmateriaal en de controle hierop zijn wettelijk geregeld binnen het Keuringsreglement Naktuinbouw. Daarnaast is het Naktuinbouw Plus systeem beschikbaar. Dit systeem is een kwaliteitsmerk dat aanvullend aan het Naktuinbouw Keuringsreglement extra eisen stelt aan de inwendige kwaliteit en gezondheid van het teeltmateriaal. Ook in de Handelsvoorwaarden voor de Boomkwekerij in Nederland (HBN 2008) wordt verwezen naar de kwaliteit van het plantmateriaal. In principe is met het genoemde keuringsreglement en de handelsvoorwaarden van de branche de kwaliteit van plantmateriaal voldoende gegarandeerd. Om deze reden zijn in het kader van Duurzaam Inkopen dan ook geen specifieke eisen

geformuleerd. Uiteraard verdient het aanbeveling om bij inkoop van plantmateriaal aandacht te besteden aan controle en toetsing van de kwaliteit van het geleverde materiaal.

Inheems plantmateriaal

De toepassing van inheems plantmateriaal heeft een positieve invloed op het handhaven en verbeteren van de aanwezige biodiversiteit. Inheems plantmateriaal heeft daarnaast – mits op juiste wijze toegepast - een betere slagingskans dan uitheems plantmateriaal.

Er zijn echter toepassingen waar uitheemse soorten beter aan de functie-eisen voldoen. Denk bijvoorbeeld aan plekken waar visuele aspecten veel zwaarder wegen dan ecologische aspecten (bijvoorbeeld in centrumgebieden). Sommige uitheemse soorten zijn juist zeer goed aangepast aan de (voor Nederland onnatuurlijke) groeiplaatsomstandigheden binnen stedelijk gebied, bijvoorbeeld platanen. Om deze reden is gekozen om inheems plantmateriaal niet als eis maar als gunningscriterium op te nemen. Bij herziening van deze productgroep zal worden bekeken of dit nog aangescherpt kan worden en specifiek autochtoon inheems plantmateriaal gevraagd kan worden.

Gentech plantmateriaal

Genetisch gemanipuleerd plantmateriaal kan milieuwinst opleveren (bijvoorbeeld minder gevoelig voor ziekten en plagen), maar kan ook ongewenste neveneffecten hebben (bijvoorbeeld kruising met wilde flora). Over dit onderwerp zijn - in afwachting van beleidsmatige beslissingen - vooralsnog geen criteria geformuleerd.

2.3.4 Toepassen meststoffen

- Voedingsstoffen en mineralen de bodem kunnen belasten en/of naar het grond- of oppervlaktewater kunnen uitspoelen. Gebruik van meststoffen levert dan een bijdrage aan de belasting van het Nederlandse milieusysteem met nitraten, fosfaten en andere stoffen.
- Een meer lokaal milieueffect van meststoffen in de groenvoorziening zelf kan ontstaan. De verrijking die door bemesting ontstaat, kan op en rond de plaats van toepassing veel invloed hebben op de biodiversiteit en het bodemleven. Dit kan leiden tot de groei van meer onkruid.
- Verder de productie van met name kunstmeststoffen een grote impact heeft op het milieu door het omvangrijke verbruik van energie en grondstoffen die ermee gepaard gaat. Productie van organische meststoffen op basis van veen draagt bij aan de aantasting van veengebieden.
- Het gebruik van ongecoate kunstmeststoffen tenslotte belangrijk is en in veel gevallen leidt tot snelle uitspoeling, omdat de mineralen niet gebonden zijn. Organische meststoffen zijn veel minder gevoelig voor snelle uitspoeling. Alleen bij specifieke toepassingen kan het gebruik van kunstmest (of een combinatie van organische mest en kunstmest) een lagere milieubelasting veroorzaken. Bijvoorbeeld in situaties waar met behulp van langzaam vrijkomende voorraadbemesting wordt gewerkt. Hiervoor kunnen dan gecoate kunstmeststoffen worden gebruikt, zodat de meststoffen geleidelijk vrijkomen.

Een aantal typen groenvoorzieningen heeft voor een adequate groei nauwelijks behoefte aan toevoeging van meststoffen. Dit geldt voor bos, ruw gras en ruigten, oevers en water en natuurterreinen.

Andere typen groenvoorzieningen, zoals bomen, bosplantsoen, hagen en heesters, hebben in sommige gevallen bij de aanleg/herplant een tijdelijke bemesting nodig. Dit zorgt voor een goede aanslag van het plantmateriaal, zodat uitval en hiermee gepaard gaande onkruidgroei voorkomen worden.

Voor de duurzame instandhouding van groenelementen als plantenperken, gazons en sport- en speelgrasvelden kan naast een startbemesting - voornamelijk op de schralere bodems - ook een periodieke bemesting noodzakelijk zijn. Voor bijzondere situaties, zoals (historische)

rosaria, is bemesting noodzakelijk om de beplanting in een goede conditie te handhaven en uitval en ziektes te voorkomen.

Sportvelden kunnen duurzamer worden beheerd door gebruik te maken van een bacteriologische beheermethode. Door het toevoegen van micro-organismen (o.a. azotobacters) wordt het bodemleven gestimuleerd. Deze methode kan in alle situaties ingezet worden, tenzij het gaat om zeer intensief gebruikte velden. Vanuit het oogpunt van duurzaamheid is bacteriologische bemesting duidelijk te prefereren boven de gangbare beheermethoden. Enerzijds omdat hierbij geen meststoffen worden toegepast zodat uitspoeling naar bodem, grond- en oppervlaktewater niet plaatsvindt. Anderzijds omdat op deze velden veel minder gewasbeschermingsmiddelen nodig blijken te zijn. In Nederland zijn inmiddels tientallen gemeentelijke sportveldbeheerders met goed resultaat overgestapt op deze wijze van 'bemesting', zowel op amateur- als professioneel niveau.

Conclusie

Voor bemesting is een criterium mogelijk. Voor alle typen groenvoorzieningen geldt dat het uit oogpunt van duurzaamheid wenselijk is, terughoudend om te gaan met de toepassing van meststoffen. In geval wel eenmalige of structurele bemesting wordt toegepast, dient de noodzaak hiervan aangetoond te worden met een bemestingsadvies dat is gebaseerd op een recent bodemonderzoek (niet ouder dan 3 jaar). Voor sportvelden is op dit moment geen criterium opgesteld.

2.3.5 Bestrijden van ongewenste kruiden, ziekten en plagen

Het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen leidt in meer of mindere mate tot belasting van de bodem en het grond- en oppervlaktewater. Gewasbeschermingsmiddelen worden ingezet tegen ongewenste kruiden en organismen, maar kunnen ook andere organismen schaden en het oppervlakte- en grondwater en de bodem vervuilen. Hierdoor moet het drinkwater extra worden gezuiverd. Hoewel er diverse maatregelen zijn genomen om het gebruik van milieubelastende middelen terug te dringen, laten metingen zien dat vooral het oppervlaktewater (meren, rivieren, beken) vaak nog ernstig verontreinigd is.

Een deel van de werkzame stoffen is persistent en blijft daardoor lang in het milieu aanwezig. Sommige stoffen breken af in metabolieten (afbraakproducten) die op hun beurt ook schadelijk kunnen zijn.

Gebruik van gewasbeschermingsmiddelen is niet wenselijk in groenvoorzieningen die gelegen zijn in gebieden met een beschermd status vanwege het belang voor de drinkwaterwinning (Kaderrichtlijn Water) of de betekenis voor de biodiversiteit (Vogel- en habitatrictlijn). Hetzelfde geldt als door het gebruik van de middelen schade ontstaat aan planten- en diersoorten die krachtens de Flora- en faunawet zijn beschermd.

Door het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen in de groenvoorziening te beperken, kunnen bovengenoemde effecten worden verminderd, vooral als ingezet wordt op preventie van onkruidgroei.

Verder levert het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen gezondheidsrisico's op voor de uitvoerders. Het vermijden van het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen heeft daarom ook een positief effect op de gezondheid van medewerkers.

Bij een goed en vakkundig onderhoudsregime is structureel gebruik van gewasbeschermingsmiddelen in groenvoorzieningen niet nodig, op een aantal uitzonderlijke situaties na. In de praktijk blijkt dat veel overheden al zonder of met een zeer gering verbruik van gewasbeschermingsmiddelen hun groenvoorzieningen beheren (zie onder meer Spijker et al. 2007, 2004; Spijker & Niemeijer in prep.).

Conclusie

Structureel gebruik van gewasbeschermingsmiddelen is onnodig, tenzij sprake is van uitzonderlijke situaties. Hierbij kan het gaan om:

- Bestrijding van de reuzenberenklauw (*Heracleum mantegazzianum*) in of nabij intensief gebruikte groenvoorzieningen (zoals een speelplaats).
- Bestrijding van het wortelonkruid Kweek (*Elytrigia repens*) in geval van onkruidexplosie waarbij totale gronduitwisseling of langdurig afdekken de enige alternatieve bestrijdingsmethoden zouden zijn.
- Bestrijding van Amerikaanse vogelkers (*Prunus serotina*) en Amerikaanse eik (*Quercus rubra*) in geval van hoge plaagdruk.
- Behandeling stobben van door iepziekte aangetaste iepen en opslag van veldiepen.
- Bestrijding van breedbladige onkruiden op traditioneel beheerde sportvelden.
- Bestrijding van de eikenprocessierups (*Thaumetopoea processionea*) in geval van (verwachte) overlast en risico voor de volksgezondheid.

Overigens kunnen de stobben van door iepziekte aangetaste iepen ook worden uitgegraven en afgevoerd. Deze methode is door enkele waterschappen al succesvol toegepast.

2.3.6 Verzamelen en verwerken van groenrestproducten

Vrijkomende groenrestproducten kunnen een belasting veroorzaken voor de omgeving, doordat voedingsstoffen zich ophopen en eutrofiëring (uitloging) optreedt. Het afvoeren van groenrestproducten is echter ook milieubelastend vanwege het noodzakelijke transport en het verwerken van het gestorte materiaal. Vanuit duurzaamheid is het een goede optie om waar mogelijk deze restproducten in de nabije omgeving duurzaam toe te passen.

Het lokale hergebruik van restproducten kan bijvoorbeeld in de vorm van takkenrillen, houtsnippers (paden) of bladmulch (goed toe te passen binnen de groentypen bos, bosplantsoen en natuurterreinen). Vaak kan bladmulch ook binnen het groentype hagen en heesters een nuttige toepassing krijgen ten behoeve van bodemverbetering en onkruidpreventie. Het achterlaten van groenrestproducten kan echter niet op plaatsen, waar ongewenste effecten optreden voor de functie van het groen en/of natuurwaarden achteruit kunnen gaan door verruiging en eutrofiëring. Lokaal hergebruiken van groenafval gebeurt nog te weinig.

Op het verzamelen en verwerken van groenafval is complexe wetgeving van toepassing. Zo bepaalt onder andere het Besluit stortplaatsen en stortverboden dat groenrestproducten niet gestort mogen worden en stelt de Wet milieubeheer dat deze niet ter plekke mogen worden verbrand. Verder is het lokale hergebruik aan regels gebonden en wordt geëist dat het groenrestproduct schoon is en verwerking in de bodem in de directe nabijheid mogelijk is. Om deze reden is voor hergebruik van groenrestproducten geen criterium geformuleerd.

Een nieuwe ontwikkeling is de grote belangstelling voor winning van energie uit biomassa. In het werkprogramma Schoon en Zuinig (2007), geeft de regering aan dat in 2020 20 procent van de energie duurzaam moet worden opgewekt, met een aandeel van 10 procent voor energie uit biomassa. Het is zeer wel mogelijk dat wat nu groenrestproducten zijn, in de nabije toekomst een nuttige energiebron zal zijn. Aantrekkelijk vanuit het oogpunt van duurzaamheid is het feit dat deze biomassastroom een bijproduct is en geen (agrarisch) hoofdproduct. Vooral voor de niet-houtige stromen is echter nog wel enige ontwikkeling noodzakelijk ten aanzien van de benodigde conversietechniek van biomassa naar brandstof. Ook ontbreekt nog een efficiënte logistiek en een over het land verspreide energie-infrastructuur. Hiervoor kan geen criterium worden ontwikkeld.

2.3.7 Mobiele werktuigen gereedschappen en transport

Enkele werktuigen en gereedschappen die in de groenvoorziening worden toegepast zijn mobiele houtversnipperaars, gazonmaaiers, graafmachines, mobiele kraanmachines, vorkheftruck, roomachines, tractoren en zaagmachines. Duurzame aspecten van de

werktuigen en gereedschappen die gebruikt worden voor de aanleg en het onderhoud van groen zijn onder andere: energieverbruik (brandstoffen), geluid, luchtverontreiniging (emissies) en smeermiddelen.

Bij eigen aanschaf van mobiele werktuigen kunnen criteria worden opgenomen, zoals geformuleerd in de productgroep Mobilele werktuigen. Bij uitbesteding van werkzaamheden bij een aannemer kunnen ook eisen worden gesteld aan de mobiele werktuigen die ingezet worden en transport. Echter, de huidige criteria voor de inhuur van mobiele werktuigen en transportdiensten zijn niet verplicht om mee te nemen in de aanbesteding van groenvoorzieningen om de doelstelling van duurzaam inkopen te behalen. Eind 2009 is een traject gestart om duurzaamheidscriteria te ontwikkelen specifiek voor transport in de GWW- en Bouwproductgroepen, waarbij ook transport gerelateerd aan groenvoorzieningen wordt meegenomen. Meer informatie vindt u op www.agentschap.nl/duurzaaminkopen waar de actuele stand van zaken over dit traject wordt beschreven.

Voor diverse machines kan voor het stellen van milieueisen ook gebruik worden gemaakt van de eisen zoals opgenomen in de specificatie van de "Aanwijzingsregeling willekeurige afschrijving en investeringsaftrek milieu-investeringen (MIA/Vamil regeling, <http://www.vrom.nl/Docs/vamil/aanwijzingsregeling.pdf>).

2.3.8 Interne milieuzorg

Bij het inkopen van producten of diensten kan uiteraard ook gekeken worden hoe en waarmee de betreffende leverancier/uitvoerder invulling geeft aan duurzame ontwikkeling binnen het eigen bedrijf. Aandachtspunten hierbij zijn het ge-/verbruik van grondstoffen en producten, verantwoord omgaan met afval, watergebruik, energiegebruik, mobiliteit en emissies van milieuvreemde stoffen naar bodem, water en/of lucht. Als de leverancier/uitvoerder kan aantonen dat hij het aspect milieuzorg in de werkprocedures heeft verankerd en maatregelen heeft getroffen voor de in dit hoofdstuk genoemde aandachtspunten, is dit waardevol om mee te nemen in het afwegingsproces voor de keuze van de leverancier.

Een goede invulling van bedrijfsinterne milieuzorg kan blijken uit het bezit van een certificaat van een milieumanagementsysteem zoals bijvoorbeeld ISO 14001. Het eisen hiervan is voor deze sector te veeleisend voor het midden- en kleinbedrijf. Er is overwogen enkele eenvoudige eisen op het gebied van interne milieuzorg op te nemen. Omdat de duurzaamheidswinst hiervan niet gegarandeerd is en dit bovendien kan leiden tot relatief veel administratieve lasten is hier vanaf gezien.

2.3.9 Vakmanschap

Bij de aanleg en het onderhoud van groenvoorzieningen is het vanuit duurzaamheidsperspectief van groot belang dat de werkzaamheden door, of onder begeleiding van, vakbekwaam personeel worden uitgevoerd. Het op vakbekwame wijze uitvoeren van aanleg en onderhoud kan een bijdrage leveren aan de duurzame instandhouding van de groenvoorziening en verkleint de kans op uitval van bijvoorbeeld te diep geplante bomen of verkeerd gesnoeide heesters.

Een vakbekwaam hovenier heeft voldoende kennis om op (milieu) verantwoorde wijze om te gaan met eventueel benodigde meststoffen of gewasbeschermingsmiddelen en mogelijkheden voor hergebruik van groenrestproducten te benutten. Uitvoerende medewerkers zijn 'vakbekwaam' als zij beschikken over de competenties, kennis en vaardigheden op het niveau van Hovenier (conform Functiewaarderingssysteem CAO van de Hovenierssector). Het is niet noodzakelijk dat iedere uitvoerende medewerker beschikt over de vaardigheden van een vakbekwaam hovenier. Indien werkzaamheden worden uitgevoerd in aanwezigheid van een meewerkend voorman of collega die beschikt over de vaardigheden van een vakbekwaam hovenier, dan kan deze ervoor zorgen dat het werk goed wordt uitgevoerd.

Er is onderzocht of er een geschiktheidseis geformuleerd kan worden gericht op opleiding van medewerkers. Omdat de duurzaamheidswinst van een dergelijk criterium niet gegarandeerd is, en dit bovendien relatief veel administratieve lasten oplevert, is voor dit onderwerp geen criterium geformuleerd.

2.3.10 Cradle-to-Cradle

Het kabinet maakt zich sterk voor een duurzame en innovatieve samenleving. Zij ziet daarbij het 'Triple-P' concept (People, Planet, Profit) als een breed en richtinggevend denkkader voor de duurzame ontwikkeling in de samenleving. Recent is er bovendien veel aandacht ontstaan voor het 'Cradle-to-Cradle' concept. Dit concept zet een uitdagend toekomstbeeld neer, namelijk een menselijke samenleving die een positieve invloed heeft op het ecosysteem. Het accent verschuift daarbij van eco-efficiënt (minimaliseren van het ongewenste) naar eco-effectief (optimaliseren van wenselijke). Producten en productiesystemen worden zodanig ontworpen dat ze een nuttige functie vervullen, ook na afloop van het gebruik. Kortom een duurzame kringloopsamenleving waarin abiotische materialen telkens hoogwaardig terugkeren in de technosfeer en biotische materialen in de biosfeer. Een dergelijke benadering daagt uit tot creativiteit en innovatie en het kabinet wil het dan ook betrekken bij de uitwerking van duurzame ontwikkeling [zie Brief van Minister Cramer en minister Koenders aan de Tweede Kamer: Kabinetsbrede aanpak duurzame ontwikkeling, 16 mei 2008]. Via Duurzaam Inkopen wil de overheid ontwikkelingen die toewerken naar deze duurzame kringloopsamenleving stimuleren. Meer informatie over hoe de overheid via Duurzaam Inkopen het Cradle-to-Cradle-concept kan stimuleren staat op www.agentschapnl.nl/duurzaaminkopen.

2.3.11 Sociale aspecten

Behalve milieucriteria spelen ook sociale criteria een rol bij duurzaam inkopen. De sociale criteria krijgen de vorm van een inspanningsverplichting op het terrein van de mensenrechten en de vier fundamentele arbeidsnormen van de Internationale Arbeidsorganisatie (bekend als ILO), kortgezegd, vakbondsvrijheid, afschaffing van kinderarbeid, van dwangarbeid en van discriminatie op het werk. Deze sociale criteria zullen generiek gaan gelden, dat wil zeggen voor elke inkoop boven een drempelbedrag. Bij een aantal producten worden ook aanvullende sociale normen gesteld. In de kabinetsbrief van 16 oktober 2009 vindt u meer informatie over de aanpak voor de internationale sociale criteria. Juridische teksten en instructiemateriaal zijn nog in ontwikkeling. Zie de website www.vrom.nl/pagina.html?id=37669 voor de actuele stand van zaken.

Arbeidsparticipatie

Vanuit Agentschap NL worden geen generieke criteria ontwikkeld ten aanzien van arbeidsparticipatie van zwakke groepen op nationaal niveau, omdat de mogelijkheden tot en de behoefte aan dergelijke criteria afhankelijk zijn van de lokale situatie. Inkopende overheidsinstanties die zelf beleid hebben geformuleerd, kunnen in hun inkoopbeleid hiermee gewoon doorgaan (uiteraard binnen de aanbestedingsregels).

3 Duurzaamheid in het inkoopproces

De criteria in dit document zijn verdeeld over de verschillende stappen in het inkoopproces. Meer informatie over de stappen in het inkoopproces en de manier waarop duurzaamheid daarin kan worden meegenomen, vindt u in de 'Handleiding Duurzaam inkopen'. Deze is te downloaden van de website van Duurzaam Inkopen www.agentschapnl.nl/duurzaaminkopen. Het is aan te bevelen deze Handleiding te bekijken voordat u met de criteria voor deze productgroep aan de slag gaat.

3.1 Voorbereidingsfase (aandachtspunten)

Elke inkoop of aanbesteding begint met het inventariseren van de behoefte van de (interne) klant. Duurzaamheid kan in deze fase meegenomen worden door te onderzoeken of de aanschaf noodzakelijk is en of er een duurzamere oplossing is voor de inkoopbehoefte. Specifieke aandachtspunten voor de inkoop van de productgroep Groenvoorzieningen zijn:

In zijn algemeenheid geldt dat visie- en planvorming binnen alle drie de onderscheiden productgroeponderdelen (ontwerp, aanleg en onderhoud) een belangrijke plaats inneemt. Een goede afstemming tussen de verschillende onderdelen in het werkproces bepaalt voor een belangrijk deel of ambities op het gebied van duurzaam inkopen en duurzame ontwikkeling gerealiseerd worden.

3.2 Specificatiefase (criteria)

In de specificatiefase wordt de behoefte van de (interne) klant vertaald in een aanbestedingsdocument. In deze fase worden geformuleerd:

- Criteria voor de kwalificatie van leveranciers. Dit kunnen uitsluitingsgronden en geschiktheidseisen zijn, ofwel eisen aan de leverancier en in een niet-openbare aanbesteding eventueel ook selectiecriteria, ofwel wensen ten aanzien van de leverancier.
- Een beschrijving van de minimumeisen die ten aanzien van levering, dienst of werk gesteld worden (het Programma van Eisen).
- Gunningscriteria, ofwel wensen voor levering, dienst of werk. Deze zijn alleen van toepassing als gekozen wordt voor het gunnen op Economisch Meest Voordelige Inschrijving.
- Het contract met daarin contractbepalingen.

Meer informatie over de verschillende soorten criteria en de verschillende manieren van aanbesteden vindt u in de 'Handleiding Duurzaam Inkopen'. In de gunningscriteria is, indien relevant, ook innovatie meegenomen. Innovatie is gericht op de ontwikkeling en introductie van nieuwe ideeën en producten.

De criteria in dit document zijn opgesteld om de inkoper te ondersteunen bij het duurzaam inkopen van Groenvoorzieningen. De criteria zijn juridisch getoetst. Elke inkoop en aanbesteding is echter maatwerk. Het opstellen van een aanbestedingsdocument blijft dan ook de verantwoordelijkheid van de inkoper.

In de volgende tabel staat een overzicht van alle criteria en in welke fase in het werkproces ze van toepassing zijn.

<i>Criteria</i>	<i>Ontwerp</i>	<i>Aanleg</i>	<i>Onderhoud</i>
- verwerven boomkwekerijproducten (minimumeis 1)		X	X
- toepassen van meststoffen (minimumeis 2)		X	X
- bestrijden van ongewenste ziekten en plagen (minimumeis 3)			X
- verwerven boomkwekerijproducten (gunningscriterium 1)		X	X
- verwerven van inheems plantmateriaal (gunningscriterium 2)		X	X

3.2.1 Kwalificatie van leveranciers

Voor deze specifieke productgroep zijn geen criteria geformuleerd voor de kwalificatie van leveranciers. Meer informatie over de mogelijkheden om duurzaamheid toch mee te nemen in dit onderdeel vindt u in de 'Handleiding Duurzaam inkopen'.

3.2.2 Programma van eisen

Minimumeisen

Aanleg en onderhoud

Minimumeis nr. 1	<p>Verwerven van boomkwekerijproducten</p> <p>Minimaal 75 procent (op basis van de aankoopssom) van de te gebruiken boomkwekerijproducten voldoet ten minste aan de volgende eisen:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Bij de teelt zijn alleen gewasbeschermingsmiddelen gebruikt uit de bijlage 1A en toegepast volgens de in die tabel opgenomen aanwijzingen en maximale doseringen. Daarnaast mogen alle biologische middelen gebruikt zijn die door het Ctgb zijn toegelaten (zie bijlage 1B), evenals de middelen die vermeld staan in de Regeling Uitzondering Gewasbeschermingsmiddelen. 2. Bij de teelt van boomkwekerijproducten zijn voor de bemesting de volgende gebruiksnormen gehanteerd (deze normen gelden niet voor containerteelt): <ul style="list-style-type: none"> - Dierlijke mest: maximaal 170 kg N/ha - Fosfaat: maximaal 85 kg/ha voor het totaal van dierlijke mest, kunstmest en overige meststoffen - Stikstof: volgens de volgende tabel (voor zand- en kleigrond): <table border="1" style="margin-left: 40px; border-collapse: collapse; width: 60%;"> <thead> <tr> <th style="text-align: left;">Gewas</th> <th style="text-align: center;">Maximaal aantal kg/ha</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Laanbomen: onderstammen</td> <td style="text-align: center;">40</td> </tr> <tr> <td>Laanbomen: spillen</td> <td style="text-align: center;">90</td> </tr> <tr> <td>Laanbomen: opzetters</td> <td style="text-align: center;">115</td> </tr> <tr> <td>Sierheesters</td> <td style="text-align: center;">75</td> </tr> <tr> <td>Coniferen</td> <td style="text-align: center;">80</td> </tr> <tr> <td>Rozen (incl. zaailingen, onderstammen)</td> <td style="text-align: center;">70</td> </tr> </tbody> </table>	Gewas	Maximaal aantal kg/ha	Laanbomen: onderstammen	40	Laanbomen: spillen	90	Laanbomen: opzetters	115	Sierheesters	75	Coniferen	80	Rozen (incl. zaailingen, onderstammen)	70
Gewas	Maximaal aantal kg/ha														
Laanbomen: onderstammen	40														
Laanbomen: spillen	90														
Laanbomen: opzetters	115														
Sierheesters	75														
Coniferen	80														
Rozen (incl. zaailingen, onderstammen)	70														

Bos- en Haagplantsoen	95
Vaste planten	175
Vruchtbomen: onderstammen	30
Vruchtbomen: moerbomen	110
Vruchtbomen klei	135
Vruchtbomen zand/löss en veen	105
Trek- en besheesters	80
Snijgroen	95
Ericaceae	70
Buxus	95

Onder boomkwekerijproducten wordt verstaan: bos- en haagplantsoen, laan- en parkbomen, vruchtbomen en –onderstammen, rozenstruiken, sierconiferen, sierheesters en klimplanten en vaste planten.

Bewijsmiddel:

1. Een bij deze inschrijving te voegen verklaring van inschrijver dat hij voldoet aan deze minimumeis.
2. Een bij de inschrijving te voegen lijst van het te gebruiken plantmateriaal met een opgave van de planten die voldoen aan de gestelde eisen. Voor meststoffen (N en P2O5) en gewasbeschermingsmiddelen dient een gedetailleerde registratie van het gebruik beschikbaar te zijn en tevens berekeningen waaruit blijkt dat het gebruik binnen de hier gestelde normen blijft.
3. Een bij de inschrijving over te leggen lijst van het te gebruiken plantmateriaal met een opgave van de planten die voldoen aan de gestelde eisen, inclusief een bij de inschrijving overlegd certificaat of ander document dat is afgegeven en ondertekend door een onafhankelijke derde (zoals een certificatie instelling, bijvoorbeeld MPS, of een accountant), waarmee wordt aangetoond dat inschrijver aan deze minimumeis voldoet. Plantmateriaal met een certificaat van Milieukeur of EKO-keur voldoet in elk geval aan de gestelde eisen.

Toelichting
voor inkoper

De hoogte van de eisen aan bemesting en de lijst met gewasbeschermingsmiddelen worden jaarlijks in januari geactualiseerd.

De inkoper kan aangeven of de 75 procent dient behaald te worden op projectbasis of op jaarbasis.

Een certificaat van Milieukeur en EKO-keur voldoet aan alle onderdelen van deze eis. MPS ABC-certificaten voldoen niet zonder meer. MPS verstrekt leden die aan de normen van deze minimumeis voldoen een verklaring. Deze kan wel als bewijsmiddel dienen.

Het overzicht van gewasbeschermingsmiddelen 2009 in bijlage 1A is een selectie van de wettelijk toegestane gewasbeschermingsmiddelen op basis van milieubelasting, haalbaar voor de voorlopers uit de gangbare teelt. De aanwijzingen zijn bovenwettelijk. De maximale doseringen zijn voor een deel bovenwettelijk en voor een deel wettelijk. Jaarlijks wordt de lijst

	<p>herzien. Bekeken wordt of middelen nog noodzakelijk zijn en of er bijvoorbeeld nieuwe middelen op de markt zijn die minder belastend zijn of de emissies beperken. Het doel is elk jaar de teelt milieuvriendelijker te maken. Deze lijst wordt vastgesteld door het College van Deskundigen agro/food (CvD) van SMK. In dit college, een algemeen college voor de agro/food, hebben vertegenwoordigers van waterschappen, Fairfood, provincies, producenten- en afzetorganisaties en de overheid zitting. Het proces voor de jaarlijkse herziening staat onder toezicht van de raad van accreditatie http://www.rva.nl/. Nieuwe lijsten worden jaarlijks gepubliceerd op www.smk.nl. Ook nieuwe toegestane middelen die gedurende het jaar beschikbaar komen worden op deze website gepubliceerd.</p> <p>Het overzicht van gewasbeschermingsmiddelen 2010 wordt naar verwachting begin 2010 gepubliceerd op www.smk.nl. Milieukeurtelers gaan vanaf dat moment voldoen aan deze eisen. In het kader van Duurzaam Inkopen zal deze lijst per 1 januari 2011 van kracht zijn. Dit om om alle telers in staat te stellen om de wettelijke registratiegegevens van het afgelopen jaar te kunnen gebruiken als bewijsmiddel dat aan de criteria is voldaan.</p> <p>De lijst met toegestane biologische gewasbeschermingsmiddelen is opgenomen in bijlage 1B en te vinden op www.skal.nl.</p> <p>De lijst met toegelaten middelen volgens de Regeling Uitzondering Bestrijdingsmiddelen is te vinden op wetten.overheid.nl.</p> <p><u>Verificatie van bewijsmiddel(en):</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Een bij de inschrijving te voegen lijst van het te gebruiken plantmateriaal met een opgave van de planten die voldoen aan de gestelde eisen. 2. Een certificaat of een ander document dat is afgegeven en ondertekend door een onafhankelijke derde (zoals een certificatie-instelling, bijvoorbeeld MPS, of een accountant), dat aantoont dat aan de eis wordt voldaan. 3. Inwinnen van nadere informatie bij de certificatie-instelling of bij de derde die het document afgaf, bijvoorbeeld via de website. De controle dient te zijn uitgevoerd op basis van het doorrekenen van de begin -en eindvoorraad, inkoopbonnen en residu-monsters (in plaats van residu-monsters kan de inkoper ook kiezen om een lijst met gebruikte gewasbeschermingsmiddelen op te vragen en te controleren).
--	---

Aanleg en onderhoud

<p>Minimumeis nr. 2</p>	<p>Toepassen meststoffen</p> <p>Bij de uitvoering van de werkzaamheden worden geen organische of kunstmeststoffen toegepast.</p> <p><u>Bewijsmiddel:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. De bij deze inschrijving te voegen verklaring van inschrijver dat aan deze minimumeis wordt voldaan.
-----------------------------	---

Toelichting voor inkoper	<p>De noodzaak voor het toepassen van meststoffen wordt bepaald op basis van bodemonderzoek (bij voorkeur niet ouder dan 3 jaar). Indien uit de gegevens van het onderzoek blijkt dat de toepassing van meststoffen toch noodzakelijk is, kan de inkoper de minimumeis afzwakken door bovenstaande eis te vervangen door:</p> <p><i>Bij de uitvoering van de werkzaamheden worden geen organische meststoffen gebruikt op basis van veen en geen ongecoate kunstmest toegepast</i></p> <p>NB. Alleen als een bemestingsadvies uitdrukkelijk de toepassing van ongecoate kunstmest voorschrijft mag ook deze worden toegestaan.</p> <p><u>Verificatie van bewijsmiddel(en):</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Geen nadere verificatie.
--------------------------	--

Onderhoud

Minimumeis nr. 3	<p>Bestrijden van ongewenste kruiden, ziekten en plagen</p> <p>Bij de uitvoering van de werkzaamheden worden geen gewasbeschermingsmiddelen gebruikt, tenzij in de volgende gevallen en na toestemming of opdracht van de aanbestedende dienst:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Bestrijding van de reuzenberenklauw (<i>Heracleum mantegazzianum</i>) in of nabij intensief gebruikte groenvoorzieningen (zoals een speelplaats); 2. Bestrijding van het wortelonkruid Kweek (<i>Elytrigia repens</i>) in geval van onkruidexplosie waarbij totale gronduitwisseling of langdurig afdekken de enige alternatieve bestrijdingsmethoden zouden zijn; 3. Bestrijding van Amerikaanse vogelkers (<i>Prunus serotina</i>) en Amerikaanse eik (<i>Quercus rubra</i>) in geval van hoge plaagdruk; 4. Behandeling stobben van door iepziekte aangetaste iepen en opslag van veldiepen; 5. Bestrijding van breedbladige onkruiden op traditioneel beheerde sportvelden; 6. Bestrijding van de eikenprocessierups (<i>Thaumetopoea processionea</i>) in geval van (verwachte) overlast en risico voor de volksgezondheid. <p><u>Bewijsmiddel:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. De bij deze inschrijving te voegen verklaring van inschrijver dat aan deze minimumeis wordt voldaan.
Toelichting voor inkoper	<p>In het contract moeten de bepalingen rond deze situatie nader worden uitgewerkt.</p> <p><u>Verificatie van bewijsmiddel(en):</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Geen nadere verificatie.

3.2.3 Gunningscriteria

Aanleg en onderhoud

Gunningscriterium nr. 1	Verwerven van boomkwekerijproducten Naarmate meer te gebruiken boomkwekerijproducten voldoen aan de eisen opgenomen in minimumeis nr. 1 'Verwerven van boomkwekerijproducten', worden aan dit onderdeel van de inschrijving voor elke procentpunt (op basis van de aankoopssom) boven de vereiste 75 procent <X> punten toegekend. <u>Bewijsmiddel:</u> <i>[De inkoper kan bij de uitvraag kiezen om één van volgende bewijsmiddelen toe te voegen bij de inschrijving.]</i> <ol style="list-style-type: none"> 1. Een bij deze inschrijving te voegen opgaaf/beschrijving van inschrijver waaruit blijkt hoeveel procent van het te gebruiken plantmateriaal voldoet aan de eisen gesteld in minimumeis nr 1 'Verwerven van boomkwekerijproducten'. 2. Een bij de inschrijving te voegen lijst van het te gebruiken plantmateriaal met een opgave van de planten die voldoen aan de gestelde eisen. Voor meststoffen (N en P2O5) en gewasbeschermingsmiddelen dient een gedetailleerde registratie van het gebruik beschikbaar te zijn en tevens berekeningen waaruit blijkt dat het gebruik binnen de hier gestelde normen blijft. 3. Een bij de inschrijving te overleggen lijst van het te gebruiken plantmateriaal met een opgave van de planten die voldoen aan de gestelde eisen, inclusief een bij de inschrijving overlegd certificaat of ander document dat is afgegeven en ondertekend door een onafhankelijke derde (zoals een certificatie instelling, bijvoorbeeld MPS of een accountant), waarmee wordt aangetoond dat inschrijver aan dit gunningscriterium voldoet. Plantmateriaal met een certificaat van Milieukeur of EKO-keur voldoet in elk geval aan de gestelde eisen.
Toelichting voor inkoper	De inkoper kan aangeven of het percentage behaald dient te worden op projectbasis of jaarbasis. Nadere toelichting wordt gegeven bij minimumeis nr. 1 'Verwerven van boomkwekerijproducten'. <u>Verificatie van bewijsmiddel(en):</u> <ol style="list-style-type: none"> 1. Verzoek om een lijst van het te gebruiken plantmateriaal met een opgave van de planten die voldoen aan de gestelde eisen. 2. Verzoek om certificaat of om een ander document dat is afgegeven en ondertekend door een onafhankelijke derde (zoals een auditor of een accountant), die aantoont dat aan de eis wordt voldaan. 3. Inwinnen van nadere informatie bij de certificatie-instelling of bij de derde die het document afgaf.

Aanleg en onderhoud

<p>Gunningscriterium nr. 2</p>	<p>Verwerven van inheems plantmateriaal</p> <p>Naarmate een hoger percentage van het plantmateriaal (op basis van de aankoopssom) van houtige soorten bestaat uit inheemse soorten, worden voor dit onderdeel van de inschrijving voor elke 10 procentpunt dat het plantmateriaal voldoet <X> punten toegekend.</p> <p>Het plantmateriaal dat voldoet aan de criteria van inheemse houtige soorten, is als zodanig benoemd in bijlage 2.</p> <p><u>Bewijsmiddel:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Een bij de offerte te voegen overzicht van te gebruiken houtige soorten met een berekening (op basis van de begrote aankoopssom) die aangeeft hoe groot het percentage plantmateriaal is dat bestaat uit inheemse houtige soorten.
<p>Toelichting voor inkoper</p>	<p>De opdrachtgever moet vooraf aangeven in welke situaties dit criterium van belang is, omdat niet in alle situaties inheemse soorten het best geschikt zijn. Meer informatie over de rassen en de geschiktheid per situatie kunt u vinden in de Rassenlijst van Bomen die opgesteld onder verantwoordelijkheid van door de Raad voor plantenrassen.</p> <p>De laatste rassenlijst is de 8e Rassenlijst voor Bomen, uitgegeven in 2007, Alterra WUR.</p> <p><u>Verificatie:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Geen nadere verificatie <p>De inkoper kan ook zelf een keuze maken uit plantmateriaal.</p> <p>Afhankelijk van het project kan de inkoper voor een project hier ook een minimumeis formuleren:</p> <p>Minimaal 50 procent van het te verwerven houtige plantmateriaal bestaat uit inheemse soorten. Het plantmateriaal dat voldoet aan de criteria van inheemse soorten, is als zodanig benoemd in bijlage 3.</p> <p><u>Bewijsmiddel:</u></p> <p>Een bij de offerte te overleggen berekening dat 50 procent van de aanneemsom van het te gebruiken plantmateriaal voldoet aan de gestelde eis.</p> <p><u>Verificatie:</u></p> <p>Opvragen en controleren van de lijst van het gebruikte plantmateriaal.</p>

3.2.4 Contract

Voor deze productgroep zijn geen contractbepalingen geformuleerd.

3.3 Gebruiksfasen (aandachtspunten)

Nadat het inkooptraject is afgerond en een product of dienst is ingekocht, bestaan er mogelijkheden om het product op een duurzame wijze te gebruiken. Specifieke aandachtspunten voor deze productgroep zijn:

Vakkundig en accuraat onderhoud

Binnen de onderdelen van de productgroep Groenvoorzieningen is de onderhoudsfase aan te duiden als de feitelijke gebruiksfasen. Vanaf het moment van oplevering van de aanleg zal voor een periode van tientallen jaren de groenvoorziening beheerd en onderhouden worden. Om te zorgen dat de groenvoorziening zich ontwikkelt tot een volwaardig functionerende voorziening met de functies en doelstellingen, zoals in de ontwerpfase is bepaald, moet het latere onderhoud op een planmatige en vakkundige wijze plaatsvinden.

Belangrijk aandachtspunt hierbij is dat het onderhoud vakkundig en accuraat is. Achterstanden en verwaarlozing hebben een sterk negatieve impact op de eerder benoemde activiteiten met een milieueffect, zoals het uitvoeren van bestrijdingen en het vrijkomen van groenrestproducten. Een voorbeeld is dat bij gebrek aan aandacht voor uitgevallen beplanting er op de open plekken zich snel ongewenste kruiden vestigen. Dit zijn vaak moeilijk bestrijdbare onkruiden óf dit leidt tot een grotere hoeveelheid vrijkomend restmateriaal of tot inzet van gewasbeschermingsmiddelen. Verder geldt dat de beplanting bij onjuist of onvoldoende onderhoud de gewenste functies niet of in beperkte mate vervult. Dit is vanuit het oogpunt van duurzaamheid in breder verband negatief.

Omgang met verandering gebruik groenvoorziening

Een belangrijk aandachtspunt vormen veranderingen in het gebruik van de groenvoorziening. Over vele jaren bekeken kunnen belangrijke veranderingen in het gebruik optreden. Het kan bijvoorbeeld zo zijn dat een nieuwe weg wordt aangelegd waarbij de groenvoorziening tevens een functie krijgt als geluidsbuiter en luchtfilter. Ook kan het zijn dat als gevolg van het wijzigen van de bevolkingssamenstelling minder behoefte is aan groen om in te spelen en meer behoefte aan groen met een esthetische waarde of dat kan dienen als ontmoetingsplek. In deze situaties is het dus van belang om goed in de gaten te houden of de groenvoorziening nog voldoet bij veranderde functionaliteit/gebruik.

Ontwerptoets

Ook de 'ontwerptoets' is een belangrijk aandachtspunt. Met dit instrument kan geborgd worden dat de doelstellingen (ook op het gebied van milieuwaaarde) van het ontwerp, duurzaam blijven voortbestaan als er wijzigingen in het gebruik, de functie of de methode van beheer plaatsvinden. Indien voor de groenvoorziening een beheerplan is opgesteld, zijn doelstelling, functies en gebruik zoals deze bedoeld zijn, meestal specifiek vastgelegd.

Voor alle productgroeponderdelen geldt dat voor de opgestelde plannen een goede toetsing dan wel aansturing, toezicht en controle moet plaatsvinden van de uitwerking in de vervolgfases. Bijvoorbeeld bij vertaling van het ontwerp naar een uitvoeringsplan/bestek zal onder meer getoetst moeten worden of met het voldoen aan de technische aanlegisen de doelstellingen van het ontwerp overeind blijven. Het inrichten van een integraal werkproces en het hanteren van vaste procedures vormen hiervoor belangrijke randvoorwaarden. Nadat het inkooptraject is afgerond en een product of dienst is ingekocht, bestaan er mogelijkheden om het product op een duurzame wijze te gebruiken.

4 Meer informatie

4.1 Bronnen en relevante informatie

Berg, A.E. van den 2007. Kom je buiten spelen? Een advies over onderzoek naar de invloed van groen op de gezondheid van kinderen. Alterra.

Berg, A.E. van den & M. van Winsum-Westra; 2006. Ontwerpen met groen voor gezondheid: Richtlijnen voor de toepassing van groen in 'healing environments'; Alterra rapport 1371.

Bijlsma M., S. Koopmans & J.H. Spijker. 2006. De keten van de biologische en Milieukeur-gecertificeerde boomteeltsector in Noord-Brabant. Een verkennend onderzoek naar knelpunten en oplossingen. Significant bv, Provincie Noord-Brabant, Alterra.

BVOR; Certificaat Milieuzorg

Cramer J. 2007 Naar een aantrekkelijk en duurzaam Nederland. In Volkskrant, forumpagina, 8 september 2007.

Dienst Regelingen, 2006, Pakketten Aanvraagperiode 2007 Provinciale subsidieregeling natuurbeheer.

Ecoconsult, 2006, Bestrijdingsmiddelenbalans Heerhugowaard.

Ecoconsult, 2006, Pilot Kleine Beerze.

EU, eerste concept; Background product report – Gardening services

FSC, november 2004; Final version of the National Dutch FSC1 Standard for certification of good forest management

HBN 2008; Handelsvoorwaarden voor de boomkwekerij in Nederland

Koning E. & S. Tjallingii. 1991 Ecologie van de stad. Een verkenning. Platform Stadsecologie.

Kuypers V.H.M. & E.A. de Vries 2007. Groen voor lucht; van theorie naar groene praktijk; toepassingen om lucht te zuiveren. Alterra.

MIA/Vamil regeling, <http://www.vrom.nl/Docs/vamil/aanwijzingsregeling.pdf>

Ministerie van VROM, 2003, Handreiking "Relevante regelgeving bij de toepassing van groenafval".

Ministerie van VROM, 2005, Informatiedocument Vrijstellingsregeling groenafval en tarragrond, een handreiking voor handhavers.

MPS, januari 2006; Certificatieschema MPS ABC (milieu)

MPS, maart 2006; Certificatieschema MPS-Quality (sierteelt)

MPS, september 2006; Certificatieschema MPS-QualiTree (boomteelt)

NAK-tuinbouw, november 2006; Keuringsreglement NAK-tuinbouw

Nationaal pakket Duurzaam Bouwen GWW, 2006.

NMP (RIVM), 2006, Tussenevaluatierapport duurzame gewasbescherming

Oosterbaan, A. H. van Blitterswijk & C.M. Niemeijer 2006; Onderzoek naar de inzet van cliënten uit de zorg in het groen bij gemeenten; Alterra rapport 1396.

Oosterbaan, A., H. van Blitterswijk & S. de Vries; 2006; Gezond werk in het groen; Onderzoek naar de inzet van cliënten uit de zorg bij het beheer bos- natuur en landschap; Alterra rapport 1253

Skal, september 2006; Skal Certificatie Biologische Productie (EKO)

SMK, december 2005; Handboek Barometer Duurzaam Terreinbeheer, niveau Goud (= Milieukeur)

SMK, januari 2008; Certificatieschema plantaardige producten

SMK, juli 2007; Startnotitie Duurzaam Inkopen duurzaam terreinbeheer

Spijker, J.H., R.A. Smidt & C.M. Niemeijer; Gemeentelijk gebruik van chemische bestrijdingsmiddelen in Noord-Holland. Mate van gebruik en aanwezigheid van middelen in oppervlaktewater; Alterrapport 1412 apr 2007; 65 pp.

Spijker, J.H., E.A. de Vries, M.B. Teunissen & C.M. Niemeijer; De chemie tussen gemeenten en onkruid. Een inventarisatie van het gebruik van chemische onkruidbestrijdingsmiddelen van gemeenten in de provincie Utrecht; Alterra-rapport 898 18 mei 2004; 75 pp..

Spijker, J.H., H. Stigter en D. Groenendijk 2005. Leidraad beheersing eikenprocessierups. Alterra, Plantenziektenkundige Dienst, Vlinderstichting.

Spijker, J.H., J. Hekman, M.B. Teunissen en R. Mantingh; 2002; Gifvrije onkruidbestrijding door gemeenten, Handboek voor gifvrij beheer van groen en verhardingen in gemeenten; Wageningen.

Startnotitie duurzaam terreinbeheer

Stichting Groenkeur, 2003; Groenkeur, Beoordelingsrichtlijn Groenvoorziening

Stichting Groenkeur, 2004; Groenkeur, Interpretatiedocument behorende bij de Beoordelingsrichtlijn Groenvoorziening

Stichting Groenkeur, 2004; Groenkeur, Beoordelingsrichtlijn Boomverzorging + bijlagen.

The Civic Trust, november 2007; <http://www.greenflagaward.org.uk/>

Vreke, J., J.L. Donders, F. Langers, I.E. Salverda & F.R. Veeneklaas; 2006 Potenties van groen!; De invloed van groen in en om de stad op overgewicht bij kinderen en op het binden van midden- en hoge inkomens aan de stad.; Alterra rapport 1356.

Vreke, J., V. Bezemer & J.C.A.M. Bervaes; 2005 De (on)geschreven regels van het spel; De positie van groen in rode projecten; Alterra-Rapport 1188

Woestenburg M, A. Buijs & W. Timmermans (red.). 2003. Wie is er bang voor de stad? 15 Essays over ruimtelijke ordening, natuur en verstedelijking. Alterra. Ministerie van LNV, Stimuleringsfonds voor Architectuur. Uitgeverij Blauwdruk.

Werkprogramma Schoon en zuinig, 2007

Links

Biologische productie: voorschriften voor de biologische productie in de plantaardige sector. Te vinden op: www.skal.nl onder het kopje "publicaties" onderdeel "informatieblad regelingen plantaardige producten"

Milieukeur certificatieschema Plantaardige Producten; boomkwekerijproducten (2008): <http://www.milieukeur.nl/upload/schema/certificatieschema.ap&v2-pp5-boomkwekerij.pdf>

Brochure voor de Subsidieregeling Natuurbeheer 2000 (Dienst Regelingen, 2007): http://www.hetInVloket.nl/portal/page?_pageid=122,1780509&_dad=portal&_schema=PORTAL&p_file_id=22425

CAO van de Hovenierssector: <http://www.vhg.org/site.php?id=45>

4.2 Gerelateerde productgroepen

Groenvoorzieningen staan niet op zichzelf, maar vormen een integraal onderdeel van de openbare ruimte en de stedelijke architectuur. Dit betekent dat onder meer een relatie met heel veel productgroepen, waarvan er hier enkele worden genoemd:

- Reiniging openbare ruimte
- Wegen

- Straatmeubilair
- Mobiele werktuigen
- Riolering
- Waterbouwkundige constructies.

Kijk voor de criteria voor deze productgroep(en) op www.agentschapnl.nl/duurzaaminkopen/criteria.

4.3 Informatiepunt Agentschap NL

Voor meer informatie en advies tijdens het gebruik van deze criteria kunt u contact opnemen met het Informatiepunt van Agentschap NL: telefonisch bereikbaar op werkdagen van 9.00 - 12.00 en 14.00 - 16.00 uur op telefoonnummer 088 602 93 00 of stuur een e-mail naar duurzaaminkopen@agentschapnl.nl

Bijlage 1A Gewasbeschermingsmiddelen bij boomkwekerijgewassen

Toegestane gewasbeschermingsmiddelen bij boomkwekerijgewassen op basis van Milieukeur 2009				
Werkzame stof	Doseringen			Aanwijzingen
	Max. dosering kg/ha of l/ha boomgaard	Actieve stof (kg/ha)	Periode	
Herbiciden: (Dosering van herbiciden is gebaseerd op gedeeltelijke toepassing op de rij)				
2,4 D,MCPA	1	0,34	mrt-aug	alleen pleksgewijs, 5% toepassing, eisen driftreductie
Asulam	6	2,4	jan-dec	Niet in gwbg (grondwaterbeschermingsgebieden)
Isoxaben	0,5	0,25	dec-mrt	90% driftreducerende doppen, alleen gesloten containerteelt
Chloorprofam	2	0,8	sept-feb	90% driftreducerende doppen, max 40 ml per are
Fenmedifam	6	0,94	mrt-aug	Eisen driftreductie
Glufosinaat-ammonium	3	0,45	mrt-aug	Let op de max. toegestane hoeveelheid liters/ha. Max. 3 x per jaar
Glufosinaat-ammonium	3	0,45	sept	Idem. Alleen in september
Glyfosaat 360	3	1,08	jan-dec	
Glyfosaat 450	2,5	1,13	jan-dec	
Linuron	0,75	0,34	mrt-aug	Eisen driftreductie, max 2x per jaar
Cycloxydim	3	0,30	mrt-aug sept-feb	
Metazachloor	2	1	mrt-aug	90% driftreducerende doppen, niet in gwbg
Mecoprop MCPP	0,5	0,6	mrt-aug	pleksgewijs
Metamitron	2	1,4	mrt-aug	alleen in teelt tagetes en vaste planten
Quinoclamín	7	3,75	jan-dec	tegen mos in potten bij containerteelt: max 1 x per jaar
Propyzamide	3	1,5	sept-dec	

Propyzamide	3	1,5	mrt- aug	
Quizalofop-P-ethyl	0,5	0,03	mrt- aug	
Tetraloxydim	2	0,1	sept- feb	
<i>Insecticiden</i>				
Pymetrazine	0,3	0,08	mrt- aug	Niet in bloeiende gewassen
Acetamiprid	0,13	0,03	mrt- aug	Max 925 liter/ha
Azadirachtine	1,25	0,01	mrt- aug	Niet in peer
Bacillus thuringiensis	0,5	0,27	mrt- aug	
Deltamethrin	0,1	0	mrt- aug	Max 250 ml/ha in bloeiende gewassen
Deltamethrin, Decis micro	0,04	0	mrt- aug	Max 100 gram/ha in bloeiende gewassen
Indoxacarb	0,70	0,21	mrt- aug	Max 6x per jaar
Hexythiazox	0,1	0,13	mei- aug	
Floicamid	0,14	0,07	mrt- aug	
Methoxyfenozide	0,2	0,05	mrt- aug	niet in gwbg
Pirimicarb	0,25	0,13	mrt- aug	Tegen bloedluis pleksgewijs (5%)
Thiacloprid	0,13	0,06	mrt- aug	Max 3x
Thiacloprid	0,25	0,12	sept- feb	Max 3x
<i>Fungiciden</i>				
Azoxystrobine	0,5	0,13	mrt- aug	Niet in gwbg, eisen driftreductie
Biteranol	0,45	0,23	mrt- aug	Alleen onder glas
Captan	1,5	0,75	mrt- aug	Let op max. dosering
Chloorthalonil	1,5	0,75	mrt- aug	Let op max. dosering
Dodine	0,65	0,29	mrt- aug	In vruchtboom en kers
Dithianon	0,4	0,3	mrt- aug	Uitsluitend in roos

Folpet & Prochloraz	1,4	0,8	mrt-aug	Alleen in lage boomkwekerijgewassen, max 4x per jaar
Buprimaat	1	0,25	mrt-aug	Max 6x
fosfethyl-aluminium	5	4	mrt-aug	Bodemfungicide
Fosfethyl-aluminium / fenamidone	8	0,33	mrt-aug	alleen toegestaan in containerteelt boomteelt en vaste planten
Iprodion	2	1	mrt-aug	Niet in gwbg, alleen in gesloten containerteelt
Mancozeb&mefenoxam	1,5	1,2	mrt-aug	
Propiconazool	0,5	0,13	mrt-aug	Niet toegestaan in teelt van opzetters
Fenhexamide	1,5	0,75	mrt-aug	
Promocarb-hydrochloride	1,5	1,08	mrt-aug	Zaadbehandeling boomkwekerijzaden
Thiofanaat-methyl	0,7	0,35	mrt-aug	Aangieten teelt clematis
Thiofanaat-methyl			jan-dec	Pasta pleksgewijs met kwast insmeren
Tebuconazool	0,6	0,27	mrt-aug	Eisen driftreductie. Niet toestaan in teelt opzetters langs water. Max. 3x
Triadiminol	0,5	0,03	mrt-aug	
Trifloxystrobine	0,06	0,03	mei-aug	max 3x per jaar
Zwavel	5	4	mei-aug	50 kg/ha/jaar vrijgesteld
Celkalk	200-250	0,2	sept-dec	tegen vruchtboomkanker
Overige				
Ethefon	1	0,48	mrt-aug	
Arcadiciden				
Acequinocyl	1	0,16	mrt-aug	
Abamectin	0,5	0,09	mrt-aug	Max 3x per jaar
Spirodiclofen	0,4	0,1	mrt-aug	
Bifenzate	0,2	0,15	jan-dec	Niet langs watergangen. Max 600 liter vloeistof per ha
Milbemectin	0,25	0,00	jan-	Alleen in buitenteelt

			dec	
Hexythiazox	0,2	0,05	jan- dec	
Azadirachytine	2,5	0,01	mrt- aug	niet in peren

Algemene aanwijzingen

Nieuwe gewasbeschermingsmiddelen

Nieuwe door het Ctgb toegelaten middelen die gedurende het jaar beschikbaar komen, mogen alleen worden toegepast indien ze worden gepubliceerd op de website www.smk.nl.

Toegestane hoeveelheid werkzame stof

De maximaal toegestane hoeveelheid werkzame stof die u kunt gebruiken, uitgedrukt in kg per hectare per aangemelde gewas(groep), is als volgt:

Max. hoeveelheid werkzame stof per ha en per jaar (kg ws/ha/jr)

bos en haagplantsoen	6,3
laan- en parkbomen	3,5
vruchtbomen en onderstammen	15,0
rozen en rozenonderstammen	14,7
coniferen en heesters vollegrond	4,8
coniferen en heesters pot en container 1 *	5,3
coniferen en heesters pot en container 2 *	16,6
vaste planten vollegrond	5,3
vaste planten potten	6,2
boomteelt overig	7,8

* indeling volgens MPS-systematiek

Grondontsmetting: (geldt voor bedekte en onbedekte teelten). Er geldt een verbod op chemische grondontsmetting gedurende de laatste vier jaar. Een uitzondering hierop is mogelijk voor recent aangekocht land en gehuurd land voor zover u daar contractueel geen mogelijkheid heeft gehad om chemische ontsmetting door de vorige eigenaar te voorkomen. Grondontsmetting door middel van stomen is wel toegestaan.

Voor bedekte teelten verbod op het gebruik van de werkzame stoffen: De volgende milieubelastende gewasbeschermingsmiddelen die wettelijk zijn toegestaan mogen niet worden gebruikt: dithiocarbamaten (als maneb en mancozeb). Fenbutatinoxide mag (de laatste alleen in combinatie met inzet van biologische bestrijding) worden toegepast.

Algemene opmerkingen:

- Er is uitgegaan van een organisch stofgehalte van 3 tot 6% (gangbaar voor boomteelt).

- Bij de toepassing van herbiciden is gerekend met 1% drift,
- Bij de toepassing van fungiciden en insecticiden en overige stoffen is gerekend met 2,8% drift in de periode mrt-aug.
- Voor lage boomkwekerijgewassen is er gerekend met 1% drift.
- In geval van granulaten is er met 0% drift gerekend.
- In de boomteelt wordt er gewerkt bij de toepassing van fungiciden, arcadiciden en insecticiden met mg/ml per 100 liter water. Gerekend is met 500 liter water per ha tenzij anders staat aangegeven op het etiket. Zie het gewasbeschermingsboekje van de DLV.
- In het geval van herbiciden is er gerekend met een lage dosering i.v.m. het alleen spuiten op de rij. In de rij wordt er mechanische bestrijding toegepast.

Bijlage 1B Biologische gewasbeschermingsproducten

Bron: bijlage II.B van Verordening (EEG) nr. 2092/91

Dit is een lijst met gewasbeschermingsproducten die zijn toegelaten in de biologische productie. Deze lijst is gebaseerd op bijlage II, deel B van de EU-verordening. De lijst van bijlage II, deel B is uitgebreider dan de lijst die u hier aantreft. Voor gebruik in Nederland moeten de gewasbeschermingsproducten ook een toelating hebben van het CTB (CTBnummer) of op de zogeheten RUB-lijst staan. Op deze lijst in dit informatieblad zijn zo veel mogelijk de producten weggelaten die in het geheel geen toelating hebben in Nederland.

De volledige EU-lijst vindt u op de Skal-website. Let bij gebruik op:

- de toelating voor gebruik van een product en toepassing ervan in Nederland;
- de gebruiksvoorwaarde die bij elk product vermeld staat.

Stoffen van dierlijke of plantaardige oorsprong

Bijenwas	Afdekkingsmiddel voor snoeiwonden
Lecithine	Fungicide
Plantaardige oliën	Insecticide, acaricide, fungicide en kiemvertragend middel.
Pyrethrine, geëxtraheerd uit <i>Chrysanthemum cinerariaefolium</i>	Insecticide

Micro-organismen voor biologische ziektebestrijding

Micro-organismen (bacteriën, virussen en schimmels) b.v. <i>Bacillus thuringensis</i> , Granulosis virus, enz.	Geen genetisch gemodificeerde producten
--	---

Alleen in vallen en/of verstuiers te gebruiken stoffen

Algemene voorwaarden:

- De vallen en/of verstuiers zijn zo ontworpen dat de stoffen niet in het milieu kunnen terechtkomen en niet met de geteelde gewassen in contact kunnen komen.
- De vallen moeten na gebruik worden verzameld en veilig worden vernietigd.

Feromonen	Lokmiddel; ontregelaars van sexueel gedrag
Pyrethrumderivaten (deltamethrine en lambda-cyhalothrine)	Insecticide Alleen in vallen met specifieke lokmiddelen Uitsluitend ter bestrijding van <i>Batrocera oleae</i> en <i>Ceratitis capitata</i> wies

Aan de oppervlakte tussen de planten te dispergeren bereidingen

Ijzertrifosfaat	Molluscicide (slakkendodend middel)
-----------------	-------------------------------------

Andere stoffen die traditioneel in de biologische landbouw worden gebruikt

Kaliumzout van vetzuur (zachte zeep)	Insecticide
Paraffineolie	Insecticide, acaricide
Minerale oliën	Het gebruik van minerale olie is toegestaan als winter- en vroege voorjaarsbehandeling in appel, peer en pruim tegen insecten
Kwartzand	Afweermiddel
Zwavel	Fungicide, acaricide, afweermiddel

Bijlage 2 Overzicht inheemse bomen en struiken

Inheemse bomen en struiken

Aalbes	Haagbeuk	Kruising van Schietwilg en
Amandelwilg	Hazelaar	Kraakwilg
Appel	Heggeroos	Schietwilg
Bastaardbosbes	Hollandse linde	Sleedoorn
Beredruif	Hondsroos	Spaanse aak
Beuk	Hulst	Sporkehout
Bezemdophei	Jeneverbes	Stekelbrem
Bittere wilg	Katwilg	Struikhei
Bitterzoet	Kruising van Katwilg en	Tamme kastanje
Blauwe bosbes	Grauwe wilg	Taxus
Bosrank	Kleinbloemige roos	Trosbes
Bosroos	Klimop	Trosvlier
Boswilg	Kruising van Koraalmeidoorn	Tweestijlige meidoorn
Braamsoorten	en Tweestijlige meidoorn	Verfbrem
Brem	Koraalmeidoorn	Viltroos
Duindoorn	Kraagroos	Vogelkers
Duinroos	Kraaihei	Wegedoorn
Kruising van Eenstijlige en	Kraakwilg	Wilde kamperfoelie
Tweestijlige meidoorn	Krent	Wilde kardinaalmuts
Eenstijlige meidoorn	Kruipbrem	Wilde liguster
Egelantier	Kruipwilg	Wilde lijsterbes
Fladderiep	Kruisbes	Wilde peer
Framboos	Laurierwilg	Kruising van Wintereik en
Gagel	Lavendelhei	zomereik
Gladde iep	Maretak	Wintereik
Gaspeldoorn	Mispel	Winterlinde
Gelderse roos	Peer	Witte els
Gele kornoelje	Ratelpopulier	Witte paardekastanje
Geoorde wilg	Rijsbes	Wollige sneeuwbal
Gewone dophei	Rode bosbes	Zachte berk
Gewone es	Rode dophei	Zoete kers
Gewone esdoorn	Rode kamperfoelie	Zomereik
Gewone vlier	Rode kornoelje	Zomerlinde
Grauwe abeel	Rode paardekastanje	Zuurbes
Kruising van Grauwe en	Rood peperboompje	Zwarte bes
Geoorde wilg	Rossige wilg	Zwarte els
Grauwe wilg	Ruwe berk	Zwarte populier
Grove den	Ruwe iep	

Bron: Bijlagen regelingstekst PSAN en PSN, 11 juli 2007 – regelingtekst, behorend bij de Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer van 20 december 1999, TRCJZ1999/13.145.

http://www.hetInvloket.nl/portal/page?_pageid=122,1780509&_dad=portal&_schema=PORTAL&p_file_id=198

Bijlage 3 Wijzigingen ten opzichte van vorige versie

De belangrijkste wijzigingen ten opzichte van versie 1.0, datum december 2008 zijn:

- De lay-out van het document is aangepast en de algemene teksten zijn geactualiseerd.
- Opname van de nieuwe lijst toegestane gewasbeschermingsmiddelen bij boomkwekerijgewassen op basis van Milieukeur 2009. Deze is opgenomen in bijlage 1B.
- Aanpassing van de tekst in paragraaf 2.3.3 en in de toelichting bij minimumeis 2 waardoor bovengenoemde lijst pas per 1 januari 2010 van kracht is voor Duurzaam Inkopen.
- Tekstuele aanpassingen aangaande de beeldvorming rondom het marktcertificeringssysteem MPS in paragraaf 2.3.3.
- Tekstuele aanpassingen in de formulering van bewijsmiddelen in minimumeis 2 en gunningscriterium 1.

De belangrijkste wijzigingen ten opzichte van versie 1.1, datum 15 april 2009 zijn:

- Dit document is per 3 juli 2009 in bewerking naar aanleiding van bespreking van Duurzaam Inkopen in de Tweede Kamer. U kunt de website van Agentschap NL raadplegen voor meer informatie.

De belangrijkste wijzigingen ten opzichte van versie 1.2, datum 6 juli 2009 zijn:

- Dit document is per 28 juli gewijzigd naar aanleiding van bespreking van Duurzaam Inkopen in de Tweede Kamer op 2 juli 2009. De minimumeisen m.b.t. gewasbeschermingsmiddelen en kunstmeststoffen zijn omgezet in gunningscriteria. De geschiktheidseisen m.b.t. milieumanagement en vakbekwaamheid, de minimumeis m.b.t. beheerkosten ontwerp en de gunningscriteria m.b.t. beeldgericht onderhoud, beheer van sportgrasvelden en hergebruik van groenrestproducten zijn vervallen. De tekst in hoofdstuk 2 is hierop aangepast.

De belangrijkste wijzigingen ten opzichte van versie 1.3, datum 28 juli 2009 zijn:

- Dit document is per 21 januari 2010 gewijzigd naar aanleiding van reacties van diverse partijen op de wijziging van het document per 28 juli 2009. De kern van de opmerkingen was dat de criteriaset zonder eisen een sterk negatief effect zou hebben op de inspanningen in de markt. Daarenboven zou de productgroep Groenvoorzieningen onbedoeld een uitzonderingspositie krijgen als enige productgroep met alleen gunningscriteria. De bezinning hierop heeft ertoe geleid dat de drie eisen die waren verplaatst naar de categorie gunningscriteria (boomkwekerijproducten, toepassen meststoffen, bestrijden ziekten en plagen), nu weer in de categorie eisen zijn opgenomen. Voor de overige eisen die vervallen waren verklaard, blijft het argument gelden dat er geen zekere milieuwinst mee is te boeken. Hierin treedt dus geen verandering op.
- De lijst van toegestane gewasbeschermingsmiddelen voor de teelt van boomkwekerijproducten is geactualiseerd: de nieuwe lijst is op basis van Milieukeur 2009 (ipv 2008). Deze lijst is per 1 januari 2010 van kracht voor Duurzaam Inkopen – minimumeis 1 'Verwerven van boomkwekerijproducten' en gunningscriterium 1 'Verwerven van boomkwekerijproducten'.

- De lay-out van het document is aangepast en een aantal algemene teksten zijn geactualiseerd.